

فقه مقاصدی و حقوق اساسی (۲)

فقه مقاصدی و حقوق انسان
پاسخ به چالش های حقوق بشری معاصر

www.ketab.ir

دکتر محمد اسعدی

سرشناسه	اسعدی، محمد، ۱۳۴۰-
عنوان و نام پدیدآور	فقه مقاصدی و حقوق انسان: فقه مقاصدی و حقوق انسان پاسخ به چالش های حقوق بشری معاصر/محمد اسعدی.
مشخصات نشر	قم: حکمت گستر، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	و. ۲۱۴ ص. ۱۴/۵/۲۱ س.م.
فروست	فقه مقاصدی و حقوق زنان؛ ۱: پاسخ به چالش های حقوق بشری معاصر.
شابک	۴۰ هزار تومان / ۶-۶-۹۶۶۸۳-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	بالای عنوان: فقه مقاصدی و حقوق اساسی (۲)
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۰۱-۱۹۳.
عنوان دیگر	فقه مقاصدی و حقوق انسان پاسخ به چالش های حقوق بشری معاصر.
موضوع	حقوق بشر -- جنبه های مذهبی -- اسلام
موضوع	Human rights -- Religious aspects -- Islam
موضوع	فقه مقاصدی
موضوع	Maqāṣid (Islamic law)
رده بندی کنگره	۲۳۰/۳۲۱
رده بندی دیویی	۲۹۷/۴۸۳
شماره کتابشناسی ملی	۲۲۰۷۷۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی	فیبا

فقه مقاصدی و حقوق انسان؛ پاسخ به چالش های حقوق بشری معاصر

نویسنده: محمد اسعدی

قم: انتشارات حکمت گستر

چاپ اول / ۱۴۰۰

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

رقعی / ۲۱۴ صفحه

ویراستار: محمد اسعدی

حروفچینی و صفحه آرایی: محمدباقر مهرآبادی

طرح جلد: صابره اسعدی

شابک: ۶-۶-۹۶۶۸۳-۶۰۰-۹۷۸

نوع شابک: تک جلدی

قیمت: ۴۰.۰۰۰ تومان

نشانی: قم، بلوار فردوسی، انتهای کوچه ۲۲، خ امام جواد، امام جواد، پلاک ۱۰
 همراه: ۰۹۱۲۰۲۸۷۸۲۲ - پست الکترونیکی: asadihek.mat@gmail.com

فهرست مطالب

۷.....	مقدمه
۱۱.....	فصل اول: کلیات
۱۳.....	فقه مقاصدی
۱۴.....	مقاصد شریعت
۱۶.....	تقسیمات مقاصد شریعت
۱۶.....	- ضروری، حاجی و تحسینی
۱۶.....	الف) مقاصد ضروری
۱۶.....	ب) مقاصد حاجی یا احتیاجی
۱۷.....	ج) مقاصد تحسینی؛ مؤثر در توسعه رفاه دنیوی
۱۷.....	ساحت‌های مقاصد شریعت
۱۷.....	الف) ساحت‌های فردی
۱۷.....	۱. حفاظت از جان
۱۸.....	۲. حفاظت از عقل
۱۹.....	۳. حفاظت از دین
۱۹.....	۴. حفاظت از مال
۲۰.....	۵. حفاظت از نسل
۲۱.....	ب) ساحت‌های عام
۲۱.....	۱. حفاظت از نسب
۲۲.....	۲. حفاظت از امنیت
۲۳.....	۳. حاکم‌سازی دادرزی و عدالت
۲۳.....	۴. همزیستی مسالمت‌آمیز جهانی
۲۵.....	حقوق اساسی
۲۶.....	فقه مقاصدی و حقوق اساسی
۲۹.....	یک. فقه مقاصدی و ارزش‌های بنیادین اسلام
۲۹.....	الف) اصول اساسی
۳۰.....	۱. اصل کرامت
۳۱.....	۲. اصل برابری و مساوات
۳۲.....	دو. فقه مقاصدی و منشأ حقوق انسان

۳۳	ب) حقوق فطری انسان .....
۳۴	چالش .....
۳۴	حقوق بشر .....
۳۵	نظام بین المللی حقوق بشر .....
۳۵	اعلامیه جهانی حقوق بشر .....
۳۷	فصل دوم: اندیشمندان مسلمان و حقوق بشر معاصر .....
۳۹	مقدمه .....
۴۱	گفتار اول: رویکرد ناسازگاری فقه با حقوق بشر معاصر .....
۴۱	نگاه اول: باورمندان به صلاحیت فقه، برای ایجاد نظام جهانی حقوق بشر .....
۴۴	یک- برتری زیرسازهای داخلی، فاعلی و غایی .....
۴۴	دو- برهان پذیری .....
۴۵	سه- ضمانت اجرا .....
۴۵	چهار- سازگاری و هماهنگی .....
۴۶	پنج- تناسب و دوام؛ ابزار سنجش .....
۵۰	نگاه دوم: طرفداران حقوق بشر معاصر .....
۵۰	۱- باورمندان به ناسازگاری مطلق فقه با حقوق بشر معاصر .....
۵۲	۲- باورمندان به ناسازگاری فقه نسبی با حقوق بشر معاصر .....
۵۵	گفتار دوم: رویکرد سازگاری فقه و شریعت با حقوق بشر معاصر .....
۵۵	نگاه اول: تمجید از فلاسفه غرب به خاطر تدوین اعلامیه جهانی حقوق بشر .....
۵۶	نگاه دوم: فرازمانی و فرامکانی دانستن حقوق بشر .....
۵۷	نگاه سوم: ضرورت تحول در فقه اسلامی با توجه به تغییرات پیش آمده در نیازهای انسان امروز .....
۵۸	نگاه چهارم: تفاوت مبنا عامل تفاوت دیدگاه .....
۵۸	۱- دلایل تدوین و وضع حقوق بشر معاصر .....
۵۹	۲- مبنای حقوق بشر معاصر .....
۶۰	۳- نادیده گرفته شدن کرامت ارزشی در بشر معاصر .....
۶۰	۴- ضرورت پذیرش جهان شمولی حقوق بشر .....
۶۱	۵- عدم مرجعیت دین برای تدوین حقوق بشر معاصر .....
۶۲	۶- عقل، مرجع برتر در وضع حقوق بشر و خطاب های اسلامی .....
۶۳	نگاه پنجم: باورمندان فقه مقاصدی و حقوق بشر معاصر .....

فصل سوم: اهم چالش‌های حقوق بشری معاصر ۶۷

مقدمه ۶۹

گفتار اول: حقوق اساسی ۷۱

اهم چالش‌های حقوق بشری جوامع اسلامی ۷۲

۱. حقوق فطری ۷۲

۱- حق کرامت انسان ۷۲

۲- حق تساوی مطلق ۷۳

۳- حق حیات و زندگی ۷۵

۴- حق آزادی ۷۷

گفتار دوم: احکام کیفری اسلام ۸۱

۱-۲. حدود شرعی ۸۱

الف) مصادیق جرائم مستوجب حد ۸۱

ب) نوع مجازات حدی ۸۲

ج) دیدگاه سازمان‌های حقوق بشری ۸۲

۲-۴. حد زنا ۸۳

دیدگاه سازمان‌های حقوق بشری ۸۳

۲-۳. کیفر مرتد ۸۴

فصل چهارم: پاسخ به چالش‌های حقوق بشری معاصر ۸۷

مقدمه ۸۹

نکته اول) احکام امضایی و تاسیسی ۹۰

نکته دوم) اهمیت و جایگاه عرف در فقه مقاصدی ۹۴

۱. جایگاه عرف در استنباط ۹۴

۲. فهم عرفی ۹۵

۳. مفهوم عرف ۹۶

۵. رابطه عرف و واژه‌های همسو ۹۸

نسبت عرف و عادت ۹۸

نسبت عرف و اجماع ۹۸

نسبت عرف و سیره عملا ۹۹

۶. انواع عرف ۱۰۰

عرف عام و خاص ۱۰۰

مقدمه

به رغم آن که ادیان الهی و به خصوص اسلام، انسان را جانشین خدا^۱ در زمین اعلام و تاج کرامت بر سر او گذاشته و تمایزات گوناگون بر سر او نهاد و او را از آزادی و اختیار برخوردار نمود و اساساً شرط تکلیف را، داشتن آزادی و اختیار قرار داد،^۲ اما با عنایت به تفاوت مبانی حقوق بشر معاصر و حقوق بشر اسلامی، برخی از روشنفکران و نویسندگان، قلمرو و جلوه‌های هر کدام را در مواردی، نا همگون اعلام کرده‌اند. مروری بر اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاقین و نیز اظهار نظرهای ارائه شده از سوی صاحب‌نظران و فعالان حقوق بشر، نشان می‌دهد که چالش‌های مطرح شده در باره نسبت میان حقوق بشر و شریعت اسلام در حوزه‌های حقوق خصوصی^۳ و عمومی^۴ جریان دارد و عمده‌ترین آن‌ها عبارت است از:

^۱ سوره بقره، آیه ۳۰.

^۲ سوره اسراء، آیه ۷۰.

^۳ سوره بقره، آیه ۲۵۶.

^۴ همان، آیه ۲۸۶.

^۵ حقوق خصوصی مجموعه قواعد حاکم بر روابط افراد با یکدیگر است. (کاتوزیان، ناصر، کلیات علم حقوق، ص ۲۵۹)؛ قواعدی که در روابط تجاری، خانوادگی و تمهیدات اشخاص در قبال یکدیگر استفاده شده و حاکم است. در این مجموعه قرار دارند. رکن اصلی حقوق خصوصی، حقوق مدنی شامل: اشخاص،

- برابری بی قید و شرط همه انسان‌ها: مطابق مواد (۱) و (۲) اعلامیه جهانی حقوق بشر، همه انسان‌ها فارغ از دین، نژاد، رنگ، جنس و... در کرامت، حقوق و آزادی‌های اساسی برابرند. اما منتقدین بر این باورند که؛ در فقه و شریعت، نگاه دیگری حاکم است. آن‌ها می‌گویند: به رغم آن که اسلام، بعضی از تمایزات مانند: رنگ، نژاد، جنس و... را ملاک برتری نمی‌داند،^۲ اما «آیین اسلام» را معیار برتری و تمایز اعلام نموده و تفاوت فاحشی برای حقوق مسلمان نسبت به غیر مسلمان، قابل شده است.^۳ علاوه بر این، از نگاه منتقدین؛ تمایزات جنسی نیز قابل انکار نیست و موارد فراوانی را دال بر وجود تبعیض جنسیتی خشن در شریعت اسلام معرفی می‌کنند؛^۴

- آزادی‌های اساسی: نگاه منتقدین؛ برخی از آزادی‌هایی را که در اعلامیه جهانی حقوق بشر جزء حقوق اولیه انسان شمرده شده است، فقه و شریعت اسلام نپذیرفته و یا به صورت مشروط پذیرفته است. به عنوان مثال؛ آزادی تغییر عقیده و مذهب پذیرفته نشده؛ آزادی بیان، آزادی

خانواده، حقوق عینی (مانند؛ مالکیت)، حقوق ذنبی (مانند؛ قراردادها و تعهدات) ارث و مسئولیت مدنی است. (همان، ص ۲۷۲)

^۱ حقوق عمومی قواعد حاکم بر تشکیلات دولت و روابط سازمان‌های وابسته آن با مردم است. تا جایی که این سازمان‌ها در مقام اعمال حق حاکمیت و اجرای اقتدار عمومی هستند. (همان، ص ۲۶۵) و شامل: حقوق اساسی، حقوق اداری، حقوق مالیه، حقوق جزا و حقوق کار است. (همو، مقدمه علم حقوق، ص ۹۳)

^۲ سوره حجرات، آیه ۱۳، يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ؛ ای مردم، ما شما را از مرد و زنی آفریدیم، و شما را ملت و قبیله قبیله گردانیدیم تا با یکدیگر شناسایی متقابل حاصل کنید. در حقیقت ارجمندترین شما نزد خدا پرهیزگارترین شماست. بی تردید، خداوند دانای اگاه است.

^۳ سها، نقد احکام حقوقی، سیاسی و اقتصادی اسلام، ص ۱۶.

^۴ وسمقی، صدیقه، زن، فقه، اسلام، ص ۱۱؛ النجفی، محمد حسن، جواهرالکلام، ج ۲۹، ص ۱۷۰ و ۲۰۱؛

الجزیری، عبدالرحمن، الفقه علی المذاهب الاربعه، ج ۵، ص ۳۱۶، ۳۱۷.

ازدواج، آزادی انتخاب شدن و... به صورت مشروط و همراه با احکام و قیود خاصی پذیرفته شده است.^۱

– احکام کیفری اسلام: از جمله مهمترین چالش‌ها، احکام کیفری اسلام است، که از نگاه سازمان‌های حقوق بشری، برخی رفتارها و احکام فقهی مانند؛ سنگسار، قطع دست دزد، مجازات شلاق و...، منافعی کرامت انسانی شناخته می‌شود،^۲ و با عنایت به فلسفه مجازات‌ها، که جنبه تربیتی و تأدیبی دارد، باید به اقدامات تأدیبانه تبدیل شود.

در این کتابچه، ضمن مروری بر چستی فقه مقاصدی و دیدگاه‌های مختلف اندیشوران مسلمان در باره؛ «نسبت فقه و شریعت و حقوق بشر معاصر»، اهم چالش‌های مطروحه از نگاه منتقدین در حوزه حقوق بشر، مورد بررسی قرار گرفته است و دو فصل چهارم با بهره‌گیری از روش فقه مقاصدی، به تبیین نگاه شریعت در باره آزادی و انتخاب شده است.

www.ketab.ir

^۱ سها، نقد احکام حقوقی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی اسلام، صص ۱۵۸-۱۵۵.

^۲ همان، صص ۲۰۶-۲۰۵.